

БОРОТЬБА ЗА РЕФОРМУ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ.

I.

Справа реформи середньої школи не від пинї порушує думки свѣчених людей, педагогів, родичів і політиків. Сего року порушено сю справу навіть в нашім соїмі. У Відні радила над сею правою анкета скликана редакцією ново заложеного тижневника *Die Wage*“. Вважаючи справу реформи середніх шкіл вельми важною для цілої будучини і розвою нашої інтелігенції ми бажаємо ознайомити наших читачів з головними провідними думками, які сій справі висказують прихильники і противники реформи. Наочаток подаємо гарно і пристунио написану статю французького ритника Жюля Леметра, поміщену в 56 числі парижського „*Le Figaro*“ з д. 25 лютого бр. Статя, може трохи занадто одностороння, се титул: „Против павчання клясичних язиків“.

„Все вяжеть ся одно з одним — пише Леметр, — а справа французької кольонїзації, як відомо, звязана з публичним вихованем.

„Я добре застановляв ся над ним і то довгі літа. Я придиляв ся молодим хлопцям і знайомим менї молодикам. Я запитував ам себе про те, що здобув завдяки греці і латинї. І я дійшов до ого погляду, що навчанє мертвим мовам, таке павчанє, як воно одасть ся тепер, для 90% Французів є зовсім непожиточне.

„Від 25 літ позаводжено стілько важних і глибоких реформ програмах наукових, тільки навчанє клясичним мовам лишило ся яке самісіньке, як було перед великою революцією. Що се зна-

чить? Усе змінило ся; наукові відкриття глибоко змінили обставини життя приватного чоловіка і цілих народів, навіть увесь зверхній вигляд сьвіта; промисл, торговля, гроші рішучо западували над сьвітом; ми зробили ся суспільністю демократичною і промисловою, котрій грозить або радше котру вже зруйнувала до половини конкуренція иньших могучих народів, — а про те діти нашого дрібного міщанства і багато дітей нашого простолюда віддають 8 або 10 літ на те, щоби вивчити і то дуже лихо те, чому колись отці Єзуїти вчили, і то дуже добре, в монархчій суспільности синів шляхти, висших урядників і упривілейованих верстов! Чи се не дивоглядний анахронізм? А віра в позиточність сего вихованя для теперішніх часів, чи се не фантастичний забобон?

„Та ні, я не посьмів би сказати се а ргіогі, колиб мене не впевнював у сьому мій особистий досьвід. Я-ж „бубнив“ латинчу і греку і до 22 літ видержав усякі экзамени. Потім цілих 9 літ я був професором університету і сам перепускав через экзамени сотки кандидатів. Я належу до тих, котрих називають „мандаринами“ і для того ніхто чейже не закине мені, що говорю про те, чого не знаю сам.

† „Ми — духові потомки Греків і Латинян. Розуміти їх мови, се значить — розуміти початки нашої власної, значить, лінше розуміти свою власну. Се значить держати спільність зі славною минувиною, тулити ся до сьвітлої традиції, розширити своє власне жите. Наука клясичних язиків, се найліпша дісципліна для нашого духа. Старинні літератури — се скарби широких ідей і благородних думок. Не дармож клясичні студії називали ся колись гуманітарними. З них ми черпаємо любов до краси, смак, почутє міри. Ті мови і літератури мають незрівнане педагогічне значінє“. І т. д.

„Ось що говорять прихильники. Ось що міг колись сказати і я сам. Бо чоловік чуючи, що говорять иньші, починає повторяти се й сам і тільки дуже звільна доходить до думок троха свобіднійших.

„Та сьогодні я не знаю ані одного слова по грецьки, а що найбільше три рази в році мені пригодить ся прочитати десь щось по латині, — аджеж жите занадто коротке. Та може ті мови, котрі я занадбав сьогодні, полишали в моїй душі запас високих по-

чувань, з котрих я користаю й доси сам того не знаючи? Ска-
завши по правді, мені здаєть ся, що не лишили нічогосінько.

„Коли тільки мені пригадаєть ся який старинний твір, я за-
всїгда мушу признати ся, що не пізнав його безпосередно з пер-
вотвору. Він являєть ся мені завсїгда тільки через посередництво
тих богатих перекладів, які полишали нам французькі клясики та
через посередництво інтерпретацій сучасної критики. Навіть їх
краса робить ся для мене зрозумілою тільки тоді, коли порівнюю
їх з творами ближшими до нас.

„А якже то виглядає той преславний скарб широких погля-
дів і високих ідей, на котрі-б то мають монополь літератури
грецька і латинська?

„Не говоримо про Греків, котрих мовою навіть у вищих
школах володіють добре тільки деякі спеціялісти. Сим скарбом,
що має бути такий незрівняний і одинокий, є деякі сторінки Лю-
креція, в котрих цікаве те, що вони буцім то зближують ся до
дарвінізму; у Вергілія се є деякі уступи з Георгік, котрі певно
не варті того, що відповідні уступи у Лямартена або Мішле, та
оповідане про любов Дідони, певно менше вартне ніж любовні
сцени Герміони або Роксани у Расена; се в Горациєвих листах
та житева мудрість, яку бачимо у Беранже та Сарсе; се спиріту-
алізм близький до Кузенового в філософічних коміляціях Цице-
рона; се театральний стоїцизм у листах і трактатах Сенеки; се
Тацитова характеристика Нерона; се в кінці вчена але майже
завсїгда нудна реторика Тита Лівія. І більше нічогосінько! Алеж
се все зібране на одну купу ви знайдете у Монтеня, се все роз-
сипано щедро у наших писателів ХVІІ в., лиш іди та збирай!

„Ні, чую се добре, не Грекам і не Римлянам я завдячую
вироблене мойого серця і мойого розуму. Не Вергілію і не Цице-
ронови, не Сенеці і не Титу Лівію, а ще менше Софоклеви або
Плятонови або тому розкішному Еврїпидови, котрий тим тільки не
подобаєть ся мені, що в ньому віднаходжу наш сучасний ділетан-
тизм. Я завдячую се поперед усього Євангелію, а далі клясичним
французьким писателям, таким як Монтень, Паскаль, Ля Брюєр,
може троха Руссо, Шатобріан, Лямартен, Мішле, Сент Бев, Тен
і Ренан.

„А про те я чим раз більше переконую ся, що не знаю ні-
чого. Я не знаю англійської мови, котрою говорить пів сьвіта,
а німецької знаю так мало, що аж жаль сказати. Скажете може,

що моя річ була навчитись їх за молоду. Та чи моя тут вина, коли я до духової праці був досить тяжкий, тупий і весь час забирала мені наука тих мертвих язиків, котрих вивчене сьліпа традиція накладала на мене як обовязок і з котрих я пізнійше мав скористати так мало? І чи думаєте, що лиш я сам такий?

„Краса німецька і краса англійська, котрих бачу велике багатство, замкнені для мене. Я навіть не можу подорожувати з пожитком. Я забув ту дрібку природних наук і фізики, яку знав; мої члени отупіли і огрубіли; я не вивчив ся ніякої фізичної роботи ані ремесла і лишений десь на пустім острові я був би пренещасним Робінзоном. Я ще й доси чую те згорблене, якого набрав ся в гімназії при „вечірніх студиях“, що тягли ся нівчетверта години і кінчили день проведеній без повітря, без руху, де я набрав ся неправильного обігу крови за непотрібною грекою і латиною. Я тепер не здалий ні на що, хіба на писаря. Тай здатности до писаня я не завдячую латині, бо коли володію поправно рідною мовою, то все таки не маю претензії писати чистійше як Люї Вейо, що скінчив тільки „нормалку“, або як Жорж Занд, що зовсім не ходила до школи? Значить?...

„Лишаєть ся хіба одно: наука мертвих язиків має вартість як духова гімнастика. Але чомуж наука живих язиків і з того погляду малаб мати меншу вартість? О скільки можу осудити, німецька граматика красна і гармонійнійша в своїому багатстві від латинської а не уступає грецькій. А що до розумового і морального змісту старинних літератур, то він доходить до нашої молодіжи не тільки від наших клясиків, але також — і як же збогачений! — від писателів англійських, німецьких, італіянських, іспанських.

„Колиж отак пропадає добродійство, яке я мав мати з латини, пропадає для мене, що вмів її дуже добре перед 25 літами, то яку користь має вона давати для 90% наших гімназистів, що ніби то щось розуміють її, але не вміють добре і не можуть уміти?

„У наших педагогів не було відваги ані вичеркнути латину з програми, ані заховати шановні, випробувані методи, якими тільки й можна було вивчити її справді. Скасовано латинські вироби, латинські вірші, майже скасовано писане по латині. Я видів зошити і задачі кількох молодих людей — хоч сядь тай плач. Сеж ясно, що їх латина не придасть ся їм навіть на те, щоби

писати поправно по французьки, коли сего дару не мають з відки инде, або щоби зрозуміти латинізма у наших класичних писателів. А прецінь же се була би занадто дрібна користь, зовсім не розмірна до того, що потрачено на неї.

„Таким робом вони подвійно стратили час, бо стратили його і не навчили ся мови, котра, колиб її були навчили ся, булаб їм майже ні на що не придатна. А сего часу можна було ужити лінше

не говорю навіть, на вивченє живих языків, природничих наук, географії (се кождому аж надто ясно), — але хоч би на забаву, на гімнастику, на фехтованє, на що будь крім піятики“.

Подав Др. Ів. Франко.

